

Творча особистість в системі музичної педагогіки

В статті розкриваються деякі процеси творчого розвитку особистості в системі музичної педагогіки та роль цих процесів у становленні музиканта, вчителя музики. Розглянуті прийоми і методи стимулювання музично-творчої діяльності, спрямовані на розвиток творчої активності студентів.

Ключові слова: творча особистість, здібності, музична педагогіка.

Постановка проблеми в загальному вигляді... Соціально-економічні перетворення у сучасному суспільстві зумовили необхідність перебудови процесу професійної підготовки майбутніх учителів. У програмі художньо-естетичного виховання студентів конкретизуються положення Концепції в означенні змісту різних напрямків мистецької творчої діяльності, підкреслюється, що актуальним питанням у сфері художньо-естетичного виховання є формування студента як активного творця художнього простору, повноправним членом якого він виступає. З метою підвищення якості підготовки педагогічних кадрів в Україні запроваджена ступенева підготовка вчителів, велику роль у якій відіграє творча діяльність студентів на уроках теоретичних дисциплін музично-педагогічних факультетів, коли засвоєння навичок майбутньої педагогічної діяльності відбуваються не в змодельованих ситуаціях, а в умовах творчої діяльності студентів ще у навчальному закладі. Крім того, що із запровадженням ступеневої підготовки педагогічних кадрів більшість навчальних закладах працюють за вимогами Болонського процесу – перевага надається самостійній творчій роботі у засвоєнні теоретичного матеріалу. Отже, постала проблема висвітлення процесів творчого розвитку особистості в системі музичної педагогіки.

Аналіз досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми... За останні роки вітчизняними та зарубіжними вченими проводяться інтенсивні дослідження механізму створення атмосфери творчої діяльності студентів, особливо в теоретичних дисциплінах, таких як гармонія, поліфонія, аранжування. Щодо процесу оволодіння навичками творчого музикування на фортепіано, теоретичну основу дослідження становлять наукові положення Л. Баренбойма, О.Алексеєва, Г.Г. Нейгауса, О.Щопова, К.Кравченко, В.Шульгіної тощо. Практичну основу дослідження становлять наукові праці В.Ванюкевича, В. Манилова, С.Мальцева, С.Оськіна, Д.Парнес, С.Заверухи. Завдяки цим працям склалася думка щодо обов'язковості володіння навичками творчого музикування, що є свідченням високого рівня загальнокультурної кваліфікації музиканта.

Крім того, впровадження музично-творчої діяльності в практику навчальних закладів пов'язане з іменами таких відомих педагогів-музикантів як В.Л.Яворський та Б.В.Асаф'єв. К.В. Головська в своїй праці „Дитяча музична творчість як метод музичного виховання” відводить важливе місце розвитку творчості в системі музичного виховання.

Однак зазначені науковці, які тією чи іншою мірою досліджували різні аспекти творчої особистості в музичній педагогіці і зробили значний внесок у становлення цього наукового напрямку, не ставили завдання узагальнити динаміку розвитку творчої діяльності студентства в рамках навчальних дисциплін.

Формулювання цілей статті. Мета статті – розкрити деякі процеси творчого розвитку особистості в системі музичної педагогіки, зробити спробу систематизувати творчий потенціал виконавської майстерності студентів.

Виклад основного матеріалу... Творчість як психолого-педагогічна категорія передбачає наявність у особистості здібностей, мотивів, знань, умінь, завдяки яким створюється продукт, що відрізняється новизною, оригінальністю, унікальністю. Творча діяльність – це природна форма самовиявлення особистості, проявлення її індивідуальності, що дуже важливо для діяльності людини. Б.М. Теплов наголошує, що від природи даються не здібності, а задатки до цих здібностей, які розвиваються тільки в процесі тієї чи іншої практичної чи теоретичної діяльності. Не справа в тому, що здібності проявляються в діяльності, а в тому, що вони створюються в цій діяльності [8, с.14].

Музична педагогіка є сферою діяльності, яка за своєю природою націлена на цілісність виховання та навчання. Вчитель переводить ідеали та установки суспільства, зміст учбових планів і програм в сферу практичної діяльності, де завдання художньої творчості і „люди́нотворчості” нерозривно зв'язані [6, с.319; 5, с.324]. На цій основі він будує свою програму формування особистості, творчу, наскільки творчим є процес виховання Музиканта-художника. Педагог-майстер прагне найбільш повно досягнути новою діяльністю у сфері професії, створити сприятливі умови для гармонійного професійного розвитку свого учня і становлення його як особистості. Вузкій спеціалізації він протиставляє ідеал цілісності музиканта, який вільно проявляє себе в різних сферах музичної діяльності та володіє універсальними здібностями до творчості – композиторської, виконавської, дослідницької. До речі, якщо для

функціонування музичної освіти в якості соціального інституту необхідна висока організованість, управління і контроль всієї системи, то для діяльності вчителя в цій системі важлива необмеженість професійного розвитку учня і „простір” для вільного розвитку його творчих особливостей.

Технологічне освоєння якоїсь музичної спеціальності не передбачає розвитку учня як суб'єкта творчої діяльності та може навіть відвернути його від професійної музичної діяльності взагалі. І нарешті, такий підхід до навчання не відповідає специфіці мистецтва як особливої сфери спілкування, в ході якого проходить присвоєння духовних цінностей [7, с.11-12]. А якщо особистість все-таки стає на шлях творчості, то її творчий пошук супроводжується відмовою від готових схем і алгоритмів. Здатність до такої відмови – важлива характеристика творчої особистості.

Таким чином, виникає необхідність розробки педагогічних принципів, спеціально орієнтованих на заохочення до творчої діяльності, до розвитку творчих можливостей учня, до формування його естетичної позиції. Але „парадокс” педагогіки мистецтва в тому, що творчості навчити неможливо, її прояви не можуть бути прямим наслідком засвоєння та повторення чогось, представлено іншою людиною.

Із цієї ситуації є вихід – це перенесення акценту в навчанні на створення умов для творчості та формування відповідних ціннісних орієнтацій [3, с.96]. „Завдання вчителя – допомогти учню заразитися і загорітися серйозним мистецтвом” [1, с.220] Процес навчання в цьому випадку включає постановку творчих завдань із різних рівнів: на початковому рівні важливо показати, як повинен діяти учень при розв'язанні певних творчих завдань, потім він повинен навчитися знаходити свої засоби та способи для розв'язання творчих завдань і, нарешті, вміти самому їх ставити. При цьому стрижнем навчання повинно стати художнє сприйняття, організоване як процес проникнення в духовний зміст твору через систему образних засобів [3, с.95].

Роль вчителя в цьому процесі велика. Він повинен не просто викладати, а „пропонувати всякі художні перспективи і творчі завдання в світоглядному і моральному контексті”, співвідносити їх з індивідуальними особливостями учня, впливати на нього своєю особистістю, ідеалами [3, с.97]. Але роль вчителя в цьому процесі буде губитися, коли творча активність студента буде пасивною. Отже, без творчої активності неможлива ніяка творчість. Долаючи пасивність студентів, музична творчість студентів стає предметом особливої уваги сучасної педагогіки, в якій посилюється значення творчого музикування в його індивідуальних і, особливо, колективних формах. Таке музикування – це діяльність, яка сприяє розвитку комплексів музичних, художніх здібностей студента і різних сторін його особистості. В процесі музикування синтезуються і засвоюються безпосередньо в практичній діяльності різносторонні знання, уміння, навички і ширше – норми культури, типи творчості, створюється оточення для подолання інерції, для творчих несподіванок. Студент при цьому стає в ситуацію, коли він „вимушений” творити музику.

Звертаючись до нашого сьогодення, в момент кризи, українська педагогіка створює різноманітні переорганізації навчального процесу, а саме: скорочуються години на той чи інший предмет, об'єднуються деякі предмети в один і т.п. В цьому і є позитивні риси творчості. Зближення різних видів музичної діяльності створює ту атмосферу, в якій ведеться активна розробка комплексних форм навчання. Наприклад, у фортепіанній педагогіці в основі нових методів лежить синтез виконавського і композиторського начал, який сприяє максимальному вивільненню творчих сил студента. В цьому випадку широко використовується імпровізація, що стає засобом виховання. Вона змушує вчителя тримати в полі зору всі елементи музично-виховного комплексу: розвитку слуху, ритмічного почуття, навичок гри на слух, з аркуша, в ансамблі, формування виконавського апарату, накопичення репертуару і власне творчості. Застосувавши такий методичний принцип, вчитель, власне, прагне вдосконалити знання студента у володінні мовою музики в процесі творчого оперування її елементами і у всіх видах музичної діяльності, які були досягнуті попередньо до навчального закладу.

Роль нових підходів навчання у музичній педагогіці, які пропонують зближення різних видів музичної діяльності, збільшується на наступних етапах навчання. Об'єднуючи знання аранжування з поліфонією чи гармонією, студенти мимоволі стикаються із технікою композиторського письма. Отже, підготовка музиканта-професіонала будь-якого фаху виявляється неповною без знань ними технології композиторської (аналітичної) діяльності у їх взаємодії. У цьому сенсі вона губить ту багатогранність, яка відрізняє навчання музикантів в минулі епохи. Наслідком цього є обмеженість вузької спеціалізації музиканта.

Розвиваючи творчі здібності в сфері композиції, вчитель повинен звернути увагу на розробку методів аналізу музичних творів, який об'єднує принципи музикознавчого і виконавського аналізу. Практика показує, що виконавці не пов'язують музикознавчий аналіз з рішенням творчих і художніх завдань. Їх прийоми відкладаються в свідомості у вигляді певних стереотипів мислення, які перешкоджають досягненню музичного твору як художньої цілісності. У студентських аналізах ієрархія формоутворюючих факторів зумовлена не специфічною для даного твору системою виразових засобів, а типовою схемою аналітичного розгляду. На першому місці у більшості стоїть форма, тонально-гармонічний план. При цьому важливі для виконавських питань, наприклад, фактура, артикуляція, у більшості залишаються

„за кадром”. Розрізненість образно-драматургічного, музично-логічного і виконавсько-інтерпретаційного аспектів аналізу заважає створенню цілісної інтерпретації, яка є, по суті, центральною проблемою виконавського мистецтва [4, с.16].

Музична педагогіка також розглядає питання розвитку виконавської техніки як одного із вагомих *стимулів* творчої діяльності студента. Вона формулюється як проблема гармонійного розвитку музично-виконавських здібностей студента, цілісного формування музично-слухової та інструментальної чи вокальної культури. Художня техніка – це система виконавських навичок, які мають конкретну цільову спрямованість, зумовлену змістом інтерпретаційного твору, особливостями творчого мислення виконавця. Тому розробка методів удосконалення техніки повинна проводитися з врахуванням слухомоторних комплексів при обов'язковому становленні в них закономірних і індивідуальних зв'язків. Музикант повинен використовувати технічний матеріал в художній грі.

Музична педагогіка враховує, схвалює і ще більше розвиває набуті під час вивчення різних музичних дисциплін творчі здібності студентів у концертах, конкурсах, фестивалях. Така їх участь стимулює і ще більше сприяє атмосфері творчості. А вчителі, готуючи майбутніх музикантів-вчителів у кожному студентові повинні виявляти потенційні можливості для їх розвитку

Хочеться зауважити, що творча діяльність має стати діючим засобом цілеспрямованого впливу на духовний світ особистості. В даному випадку, необхідно сформулювати систему знань про мистецтво, яка розкриває духовний потенціал особистості, стимулює їх художньо-творчу самостійність. Наявність великого обсягу безсистемних знань спричинює творче безсилля. Так, Д.Ельконін пише: „Можна багато знати, але при цьому не виявити нових творчих здібностей, не вміти самостійно розібратися у новому явищі” [2, с.56].

Вихід із цього положення є – це методика активізації музично-творчої діяльності студента в навчальному процесі, яка пропонує нетрадиційні уроки, спираючись на наступні принципи: емоційної захопленості музичною діяльністю; єдності емоційного і свідомого в музичному виконанні; творчої свободи студента в художній інтерпретації твору; урізноманітнення музичної діяльності студента; опори на життєвий досвід; взаємодії індивідуального і колективного впливу на студентів.

За результатами наших досліджень увесь процес розвитку творчої активності студентів у навчальному процесі можна поділити на такі групи:

Корпоративні музичні цінності – музично-виконавські досягнення, що виступають орієнтиром групової (комплексної) музичної діяльності, стимуляція музично-виконавської професійної й творчої діяльності учасників колективу в прагненні здобути високий індивідуальний музичний статус.

Індивідуальні музичні цінності – цінності, які кожна людина бачить у музичному виконавстві як особистісні та вважає їх доступними для себе. Саме вони стають провідними мотивами творчої діяльності більшості індивідів. Таких цінностей дуже багато і для кожного індивіда проблема полягає в тому, щоб відібрати і впорядкувати цінності, зробити їх доступними для себе, щоб через них створити більш сприятливі умови для своєї музичної діяльності й життя взагалі. Така творча процедура „відбору цінностей” необхідна хоча б тому, що занадто високі цілі при невдалих спробах їх досягти, скоріше „вибивають” людину з процесу, аніж стимулюють до активізації діяльності і навпаки, люди діють краще, коли відчують реальні шанси домогтися успіху.

Висновки... Розгляд зазначеної проблеми показує, що в сучасній музичній освіті музична педагогіка приділяє велику увагу творчій діяльності студента, установці на його практичну діяльність. В якості організаційного принципу вона орієнтує на координацію і зв'язок всіх компонентів і ланок системи музичної освіти, всіх сторін навчання та виховання музиканта чи майбутнього вчителя музики. Значення творчості, самостійності зумовлено завданнями інтенсифікації всієї навчально-виховної роботи, особливо із запровадженням ступеневої підготовки педагогічних кадрів за вимогами Болонського процесу.

Перспективи музичної педагогіки в розвитку творчої діяльності музиканта великі. В запропонованій системі розширюються масштаби її застосування в усіх сферах музичної діяльності студентів - від виконавської до дослідницької. Тільки за таких умов може бути знайдена гармонія між вчителем – студентом, яка необхідна для ефективної реалізації творчого підходу в музичній освіті. Майбутнє ж творчого підходу пов'язане з розробкою теорії музичної освіти як нової та перспективної її галузі.

Список використаних джерел та літератури:

1. Баренбойм Л. А. Музыкальная педагогика и исполнительство / Баренбойм Л. А. – Л. : Музыка, 1974. –350 с.
2. Эльконин Д. В. Психология обучения младших школьников / Эльконин Д. В. – М., 1974. – 126с.
3. Мелик-Пашаев А. А. Педагогика искусства и творческие способности / Мелик-Пашаев А. А. – М. : Знание, 1981. – №1. – 120 с.
4. Меркулов А. М. К проблеме создания целостной интерпретации фортепианных сюитных циклов Р.Шумана / Меркулов А. М. // Вопросы исполнительского искусства. – М., 1981. –150 с.
5. Нейгауз Л. В. Статьи и воспоминания современников. Письма / Нейгауз Л. В. – Л. : Сов. композитор, 1979. – 330 с.

6. Нейгауз Г. Г. Об искусстве фортепианной игры. Записки педагога / Нейгауз Генрих Густавович. – [3-е изд.]. – М. : Музгиз, 1967. – 340с.
7. Каган М. С. О воспитании как специфической социальной деятельности и о роли искусства в нем / Каган М. С. // Педагогика искусства и школа. – М., 1982. – 110 с.
8. Теплов Б. М. Проблемы индивидуальных различий / Теплов Б. М. – М. : Изд-во академии пед. наук РСФСР, 1961. – 60 с.

Аннотация
С.И.Заверуха

Творческая личность в системе музыкальной педагогики

В статье раскрываются некоторые процессы развития творческой личности в системе музыкальной педагогики и роль этих процессов в становлении музыканта, учителя музыки.

Ключевые слова: творческая личность, способности, музыкальная педагогика,

Summary
S.I.Zaverukha

Creative Personality in the System of Music Pedagogics

The processes of personality's creative development in the system of music pedagogics and the role of these processes in formation of a musician, a teacher of music are revealed in the article.

Key words: creative personality, abilities, music pedagogics.

Дата надходження статті:

„20” січня 2010 р.

УДК 372.853:004.4

Т.М.ЗАСЄКІНА,

*кандидат педагогічних наук, науковий співробітник
(м.Київ)*

Теоретико-методичні основи формування інформаційно-комунікаційного середовища навчання фізики

У даній статті розглядаються питання формування інформаційно-комунікаційного середовища навчання фізики у загальноосвітній школі з позицій системного та компетентнісного підходів.

Ключові слова: теоретико-методичні основи, інформаційно-комунікаційні засоби, технології навчання фізики, компетентнісний та системний підходи.

Постановка проблеми в загальному вигляді... Рівні дидактичних можливостей сучасних інформаційних технологій та комп'ютеризація навчальних закладів свідчать про наявність об'єктивних умов для широкого застосування інформаційно-комунікаційних технологій у навчанні.

Аналіз досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми... Проблеми, пов'язані із впровадженням у навчально-виховний процес засобів навчання, що ґрунтуються на інформаційних, комп'ютерних та комунікаційних технологіях, відображені у працях зарубіжних та вітчизняних науковців: Ю. Бикова [1], О. Бугайова [2], В. Волинського [4], Б. Гершунського, М. Головка [2], В. Гриценка В. Далингера, В. Дем'яненка, А.Єршова, М. Жалдака, Ю. Жука, О. Желюка, П. Маланюка, Ю. Машбица, В. Муляра, Є. Полат [10], В. Сергієнка, Н. Сосницької, М. Шута та ін.

За роки інформатизації освіти нагромаджено досить багатий практичний досвід щодо впровадження інформаційно-комунікаційних технологій [3; 9; 10]. Натепер у середніх загальноосвітніх школах оптимальною формою формування інформаційно-комунікаційного середовища навчання став процес створення мультимедійних аудиторій, комп'ютерних кабінетів (окремо від кабінету, де проходять уроки інформатики), предметних кабінетів-лабораторій, методичного центру, забезпеченого відповідними технічними засобами загального призначення. Проте на практиці дидактичний потенціал інформаційних технологій використовується не повністю, впровадження даних технологій у навчальний процес у більшості випадків носить вузький і фрагментарний характер.

Формулювання цілей статті... Мета статті – розкрити теоретико-методичні основи формування інформаційно-комунікаційного середовища навчання фізики.

Виклад основного матеріалу... Одним із шляхів вирішення даної проблеми є розробка методичної системи комплексного використання інформаційно-технічних засобів навчання, або за сучасним визначенням – формування відповідного інформаційно-комунікаційного середовища навчання [1].

Процес формування інформаційно-комунікаційного середовища навчання у середній загальноосвітній школі потребує врахування багатьох чинників. Найбільш дієвими і раціональними у даному процесі є системний та компетентнісний підходи, що передбачають системний аналіз матеріально-технічного та методичного забезпечення, формування комп'ютерної компетентності як учителів, так і учнів, а також формування навчально-пізнавальної та інформаційної компетентностей учнів.